

*О. О. Паламарчук,
О. А. Біда*

*Методика навчання освітньої
галузі «Суспільствознавство»*

*Лабораторний зошит
Студента_____ курсу*

ББК 74.266.0

П14

УДК 37.02

Рецензенти:

І. О. Ніколаєску – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів Комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Н. А. Зобенько - кандидат педагогічних наук, доцент Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

О. О. Паламарчук, О. А. Біда

Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство» - Черкаси, 2015, - 57 с.

У навчально-методичному посібнику наводяться відомості про різні методики навчання. Подано розгорнутий теоретичний матеріал, дано розробки 6 лабораторних, які охоплюють основні питання курсу «Методики навчання освітньої галузі «Суспільствознавство» за темами: «Виховання відповідального ставлення до довкілля», «Ознайомлення з довкіллям, як основа розвитку мовлення у дітей», «Ознайомлення дітей з явищами суспільного життя», «Культурно-історичне середовище», «Формування громадянських компетентностей дітей дошкільного віку», «Формування у дітей основ економічної культури». Посібник розрахований для студентів денної та заочної форми навчання педагогічних спеціальностей університету III-IV рівня акредитації.

*Рекомендовано до друку вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 5 від 05.04.2016)*

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	4
<i>ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №1</i>	5
Тема: Виховання відповідального ставлення до довкілля.....	5
<i>ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №2</i>	15
Тема: Ознайомлення з довкіллям як основа розвитку мови дітей.....	15
<i>ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №3</i>	23
Тема: Діти в соціальному довкіллі.....	23
<i>ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №4</i>	30
Тема: Ознайомлення дітей з явищами суспільного життя.....	30
<i>ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №5</i>	37
Тема: Формування у дітей основ економічної культури.....	37
<i>ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №6</i>	42
Тема: Виховання у дітей почуття доброти й піклування про однолітків та дорослих з особливими потребами. Ціннісне ставлення дітей до свого «мікро» і «макро» середовища.....	42
<i>ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК</i>	52

ПЕРЕДМОВА

Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство» – процес оволодіння зазначеним курсом, озброєння майбутніх вчителів початкової школи вміннями професійно виконувати завдання, передбачені програмою.

Метою освітньої галузі «Суспільствознавство», що складається з історичного та суспільствознавчого компонентів, є забезпечення розвитку учня як особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, усвідомлює себе громадянином України та успішно самореалізується в сучасному українському суспільстві.

Завданнями освітньої галузі є:

- забезпечення реалізації можливостей розвитку дитини як вільної особистості, здатної за допомогою набутих ключових та галузевих компетентностей ефективно самореалізовуватися в сучасному багатоманітному глобалізованому світі та брати участь у житті демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства, вчитися протягом усього життя;
- розвиток інтелекту дитини, її критичного та творчого мислення, визначення нею власної ідентичності як особистості, громадянина, члена родини, етнічної, релігійної, регіональної та локальної спільноти;
- формування в дошкільнят почуття власної гідності, поваги до прав людини, гуманістичних традицій та загальнолюдських цінностей, здатності формувати власну етичну позицію та дотримуватися правил соціально відповідальної поведінки.

Зміст освітньої галузі реалізується шляхом вивчення окремих навчальних предметів (історії, права, економіки тощо), що відображають основи відповідних наук, інтегрованих курсів (громадянської освіти, суспільствознавства тощо).

Пропонований авторами навчально-методичний посібник розрахований на студентів університетів спеціальності «Дошкільна освіта». Даний посібник допоможе здобути теоретичні та сформувати практичні знання з курсу «Методика освітньої галузі «Суспільствознавство»

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №1

ТЕМА: Виховання відповідального ставлення до довкілля

Цілі:

- Розглянути здоров'язберігаючі технології.
- Розглянути можливості використання наочності при ознайомленні із безпечним довкіллям.
- Розкрити методичні вимоги до організації виховання відповідального ставлення до довкілля.
- Проаналізувати умови сприйняття природного довкілля дітьми дошкільного віку.
- Ознайомитися з плануванням занять і дитячого експериментування

Література

1. Богуш А.М. Моє довкілля. Програма ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з довкіллям. - К: Шкільний світ. - 2006.
2. Богуш А.М., Ільченко В.Р. Довкілля. - Для дітей дошкільного віку - у 2-х част. - Полтава, 2003; 2004.
3. Гавриш Н. Сучасне заняття в дошкільному закладі: Навчально - методичний посібник. - Луганськ: Альма-матер, 2007.
4. Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог. Навчально-методичний посібник для ВНЗ. – К. – Видавничий Дім «Слово», 2009. – 400с
5. Журнали «Дошкільне виховання», «Палітра педагога», «БВДЗ», «Дитячий садок».
6. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей із довкіллям у ДНЗ. Підручник для ВНЗ.- К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 408 с.
7. 7.Гарбар Л. Азбука дорожнього руху // Дошкільне виховання. - 2003. - №2. - С. 16-18.
8. Гніленко Н. Пожежники // Дошкільне виховання. -2007.-№10. - С. 21-22.
9. Гураш Л. Розумна обережність - запорука безпеки // Дошкільне виховання. - 2003. - №7. - С. 10-12.

Зміст

1. Здоров'я зберігаючи технології.
2. Охорона життєдіяльності дітей.
3. Використання наочності при ознайомленні із безпечним довкіллям.
4. Методичні вимоги до організації виховання відповідального ставлення до довкілля
5. Планування занять і дитяче експериментування.

Практичні завдання до заняття

1. Складіть тематичний план тижня безпеки.
2. Підготуйте наочний матеріал з тем «Дитина і тварини», «Побутова хімія небезпечна для дитини», «Домашня побутова техніка», «У громадському транспорті», «Отруйні рослини».
3. Підготуйте матеріал для стенду «Охорона життєдіяльності дошкільників».
4. Розробити практичні поради батькам щодо безпечного поведінки у природі.
5. Розробити бесіду та презентацію до неї «Один дома».

Теоретичний матеріал

Поняття «здоров'язберігаючі технології» об'єднує в собі всі напрями діяльності загальноосвітнього закладу щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів.

Під здоров'язберігаючими технологіями вчені пропонують розуміти:

- сприятливі умови навчання дитини в школі (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання);
- оптимальну організацію навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм);
- повноцінний та раціонально організований руховий режим.

Слід зазначити, що впровадження здоров'язберігаючих освітніх технологій пов'язано з використанням медико-гігієнічних, фізкультурно-оздоровчих, лікувально-оздоровчих, соціально-адаптованих, екологічних здоров'язберігаючих технологій та технологій забезпечення безпеки життєдіяльності.

Сутність здоров'язберігаючих та здоров'яформуючих технологій постає в комплексній оцінці умов виховання і навчання, які дозволяють зберігати наявний стан учнів, формувати більш високий рівень їхнього здоров'я, навичок здорового способу життя, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати можливі зміни здоров'я і проводити відповідні психолого-педагогічні, корегувальні, реабілітаційні заходи з метою забезпечення успішності навчальної діяльності та її мінімальної фізіологічної «вартості», поліпшення якості життя суб'єктів освітнього середовища.

Аналіз класифікацій існуючих здоров'язберігаючих технологій дає можливість виокремити такі типи (О. Ващенко):

здоров'язберігаючі – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини;

- оздоровчі – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;
- технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеve виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів загально-навчального циклу, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти;
- виховання культури здоров'я – виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

Слід зазначити, що поняття «здоров'язберігаюча» можна віднести до будь-якої педагогічної технології, яка в процесі реалізації створює необхідні умови для збереження здоров'я основних суб'єктів освітнього процесу – учнів та вчителів. І саме головне, що будь-яка педагогічна технологія має бути здоров'язберігаючою.

Знання, володіння і застосування здоров'язберігаючих технологій є важливою складовою професійної компетентності сучасного педагога. Учителі у тісному взаємозв'язку з учнями, батьками, медичними працівниками, практичними психологами, соціальними педагогами та соціальними працівниками, усіма тими, хто зацікавлений у збереженні і зміцненні здоров'я дітей, спроможні створити здоров'язберігаюче освітнє середовище, центром якого буде – Школа сприяння здоров'ю.

У проєкті Закону України «Про дошкільну освіту» записано: «Дошкільний заклад освіти забезпечує право дитини на охорону здоров'я, здоровий спосіб життя через створення умов для безпечного, нешкідливого утримання дітей, раціонального харчування. Здоров'я, його охорона та зміцнення, безпека дітей повинні бути життєвою стратегією, пріоритетом у роботі дошкільних закладів». Звідси й випливають завдання для педагогічних працівників: дотримання правил безпеки життєдіяльності. Освітньо-виховна робота дошкільних закладів має бути спрямована:

- на формування у дітей розуміння цінності власного життя та здоров'я;
- формування уявлень про стихійні природні явища, як-то: землетрус, повінь, буря, ожеледиця, гроза, град тощо; ознайомлення дітей з їх природою, характерними ознаками, негативними наслідками;
- виховання відчуття небезпеки щодо вогню, електричного струму, навчання правил протипожежної безпеки, вміння швидко й правильно знаходити вихід з небезпечної ситуації;
- навчання обережного поводження з ліками та хімічними речовинами, побутовою хімією;
- формування уявлень про небезпечні для життя людини отруйні рослини, ягоди, гриби та вміння реалізувати набуті знання у природному оточенні;
- виховання у дітей уміння надати собі та іншим потерпілим допомогу на випадок травмування, свідомо виконувати правила поведінки на вулиці, під час зустрічі з незнайомцями, у незвичайних ситуаціях.

Що стосується суто дитячого травматизму, то причини його настільки різноманітні, що розробити правила протидії їм складніше, ніж правила протидії інфекційним захворюванням. Тому цьому питанню належить приділяти увагу систематично, співпрацюючи з медиками та родинами, дітям належить дати не тільки певні знання та вміння, а й сформувати в них чіткі уявлення, що саме необхідно кожній людині для самозбереження, підготувати малих до чітких дій у небезпечних ситуаціях.

Організація виховання дітей стосовно захисту свого здоров'я це:

- планування та проведення освітньо-виховної роботи з формування уявлень про можливі небезпеки природного і техногенного характеру, відпрацювання поведінки, адекватної ситуації;
- ознайомлення дошкільнят з причинами виникнення надзвичайних ситуацій під час бесід, занять, ігрових заходів, прогулянок; виховання гуманного ставлення до людей, які потрапили в біду;
- забезпечення вікових груп тематичним віковим матеріалом, до виготовлення якого можна залучити батьків, старших школярів, звернутися по допомогу до спонсорів.

Перевага в освітньо-виховному процесі має надаватися цікавими бесідами, моделювання і аналізу певних ситуацій, дидактичним та сюжетно-рольовим іграм, що проводяться у повсякденному житті. Особливу увагу слід звернути на те, щоб максимально використовувалася наочність. Радимо проводити спеціальні Дні або Тижні безпеки, до участі яких слід обов'язково залучати медиків та батьків.

Робота з педагогічними працівниками дитячого навчального закладу з питань безпеки життєдіяльності дітей має бути комплексною та різноманітною. Перш ніж чомусь навчати малюків, педагоги повинні самі отримати чіткі знання та оволодіти навичками щодо зазначеного питання. А головне – донести до свідомості дітей розуміння про цінність, неповторність кожної людини, викликати в них бажання опікуватися власним здоров'ям, бути обачним та цінувати власну безпеку й життя. Але навчаючи, вихователь перш за все має здійснювати педагогічно-виховну роботу, керуючись наступними захисними принципами:

1. Перебування дітей у полі зору дорослих та підтримання контакту з ними – запорука особистої безпеки кожного вихованця.

2. Формування у дітей уявлень про існуючу в навколишньому середовищі небезпеку (зокрема, від незнайомих) – основний метод захисту дітей.

3. Вироблення і доведення до автоматизму у дітей звички зачиняти двері – засіб особистого захисту вихованців і захисту їхнього житла від злодіїв.

4. Виховання у дітей розсудливості та обережності при виборі місць для ігор – запобігання випадками дитячого травматизму.

Будь-яка цілеспрямована діяльність тільки тоді приносить плоди, коли вона систематизована, і ланцюжок набуття знань та навичок не переривається. Крім того, слід пам'ятати, що в процесі роботи у дітей можуть виникнути безпідставні страхи, підвищитись рівень тривожності. Тож вихователів необхідно постійно стежити за емоційно-психологічним станом дітей, своєчасно визначаючи та діагностуючи рівень світосприйняття дітьми, щоб не перейти тонку межу коли заняття з безпеки життєдіяльності завдають більше шкоди, ніж приносять користі.

Якнайбільше уваги вихователів слід звертати на форми роботи, що спонукають вихованців самостійно шукати виходи з непростих ситуацій, приймати виважені, продумані рішення. Найкраще це вдається в процесі гри. Відповідальний та досвідчений педагог використовує свій авторитет та вплив на дитину майже не помітно, коригуючи її поведінку і в той же час не залякуючи її.

Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі спрямована на професійну підготовку майбутніх вихователів до роботи з дітьми в довкіллі (природному, предметному, соціальному). Як і в будь-якій фаховій методиці, можна виокремити фундаментальні і прикладні завдання професійної підготовки майбутнього вихователя. До фундаментальних завдань належать:

- розробка на науково-теоретичних засадах цілісної системи інтегрованих знань про довкілля (природне, предметне, соціальне), дії дитини в довкіллі, безпеку її життєдіяльності;
- озброєння майбутніх вихователів методикою формування у дітей елементів природничо-наукової картини світу; оволодіння студентами системою загальних та специфічних законів про природу, соціум та поняттями, що пов'язані з ними;
- озброєння майбутніх вихователів знаннями про об'єкти, явища, процеси, з якими діти зустрічаються у довкіллі, та характером

взаємовідносин у соціальному довкіллі, пов'язаними із впливом на них мікро-, мезо- і макрофакторів;

- дослідження процесів взаємодії дитини із довкіллям через організацію відповідного розвивального середовища;
- вивчення закономірностей інтелектуального розвитку дитини, процесів її соціалізації та формування цілісної особистості дитини;
- визначення принципів, форм, засобів, методів і прийомів роботи з дітьми в довкіллі.

Прикладні завдання у фахових методиках визначаються традиційно за такими напрямками: Чого навчати? Як учити? Кого вчити? Відповіддю на ці запитання і є конкретні завдання, які повинен вирішити вихователь у практичній навчально-виховній роботі в дошкільному навчальному закладі.

Дитяче експериментування сприяє розширенню дитячого кругозору, збагаченню досвіду самостійної діяльності та саморозвитку дитини. Експериментування є найбільш успішним шляхом ознайомлення дітей з світом навколишньої живої і не живої природи. У повсякденному житті дитина неминуче стикається з новими, незнайомими їй предметами, явищами неживої природи і у неї виникає бажання дізнатися більше про це нове, зрозуміти незрозуміле.

У процесі експериментування дошкільник отримує можливість задовольнити притаманну йому допитливість, відчувати себе вченим, дослідником, першовідкривачем. Експерименти з різноманітними матеріалами та предметами (вода, сніг, пісок, скло, повітря і т.д.) дають дитині можливість самій знайти відповіді на питання «Як?», «Чому?». Знайомлячись з доступними явищами неживої природи, дошкільнята вчаться самостійно розглядати різні явища і проводити з ними прості перетворення. Саме самостійність в експериментуванні є запорукою розвитку дослідницьких здібностей. Експеримент визначається як науково поставлений дослід, спостереження об'єкта в спеціально створених умовах, що дозволяють слідкувати за перебігом явища та багаторазово відтворювати його. Дослідження методу експериментування дали основу для формування наступних основних положень:

1. Дитяче експериментування є особливою формою пошукової діяльності, в якій найбільш яскраво виражені процеси виникнення і розвитку нових мотивів особистості, які лежать в основі

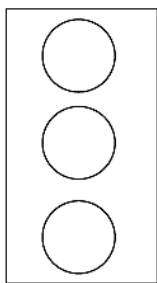
саморозвитку дошкільника та розвитку його дослідницьких здібностей.

2. В дитячому експериментуванні найбільш потужно проявляються власна пошукова активність дітей, дослідницька поведінка, напрямок на отримання нових відомостей, нових знань (пізнавальна форма експериментування).
3. В дитячому експериментуванні найбільш органічно взаємодіють психічні процеси диференціації та інтеграції при загальному домінуванні інтеграційних процесів.
4. Дитяче експериментування є одним з можливих засобів розвитку дослідницьких здібностей дітей старшого дошкільного віку, яке заслуговує особливої уваги

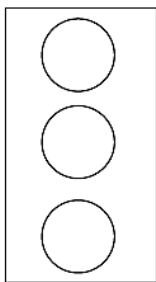
САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1

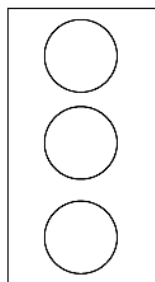
1. Зафарбуй світлофор відповідними кольорами

Стій

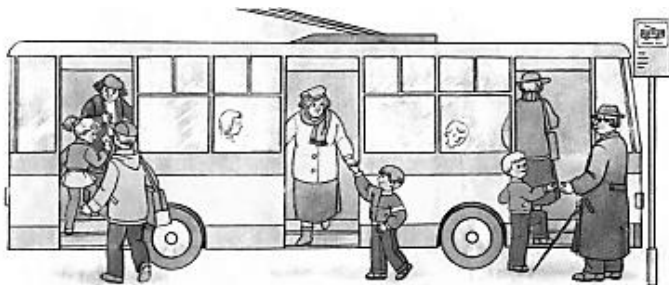

Зачекай

Іди

2. Познач червоним кружечком хто з дітей поводить себе не правильно а зеленим – правильно.

3. Познач V правильні відповіді

Нещасні випадки на дорогах трапляються через:

- ☐ перевищення водіями швидкості;
- ☐ відсутність знака аварійної зупинки;
- ☐ керування транспортним засобом водієм у нетверезому стані;
- ☐ нехтування пасажирами безпеки;
- ☐ відсутність запасного колеса в транспортному засобі;
- ☐ відсутність знаків, що попереджають про небезпеку;
- ☐ порушення пішоходами Правил дорожнього руху.

Завдання 2.

1. З'єднай відповідне за зразком.

Безпечно •

Небезпечно •

- Гратися біля плити на кухні
- Робити уроки
- Вмикати і вимикати електроприлади без потреби
- Гратися сірниками
- Допомогати батькам
- Гратися гострими предметами
- Розмовляти по телефону з друзями
- Конструювати фігури із сірників
- Гратися в ігри на комп'ютері
- Розмовляти по телефону з незнайомцем
- Читати
- Дивитися телепередачі

2. До кожного виду транспорту добери свій знак. Запиши результати у таблицю.

А

Б

В

Г

1

2

3

4

А	Б	В	Г

ЦЕ ЦІКАВО ЗНАТИ!

ПОРАДИ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ (для педагогів)

- Не дозволяти приводити та забирати дітей іншим особам, крім батьків.
- Знати на протязі дня (в будь-який час) кількість дітей.
- Спостерігати постійно за станом здоров'я дітей.
- Постійно вихователю знаходитись з дітьми.
- Тримати в полі зору всіх дітей.
- При будь-яких змінах стану здоров'я дітей (в'ялість, збудженість, висипи на шкірі, підвищення температури, блювота, рвота та ін.) повідомляти негайно лікаря, а в разі його відсутності – старшу медичну сестру ДНЗ.
- Знати і вміти надавати дитині першу долікарняну допомогу (штучне дихання, непрямий масаж серця і т.д.).
- Ретельно проводити ранковий фільтр (огляд зіву, шкіри, голови).
- Зберігати ріжучі, колючі предмети, миючі розчини в недоступному для дітей місці (клей, ножиці, голки, розчин вапна та ін.).
- Проводити з батьками бесіди, консультації з проблеми профілактики травматизму, профілактики кишково-шлункових та інфекційних захворювань.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №2

ТЕМА: Ознайомлення з довкіллям як основа розвитку мови дітей

Цілі:

- Розглянути сучасні методи опосередкованого ознайомлення дітей з довкіллям.
- Зробити підбірку дидактичних ігор для ознайомлення з навколишнім.
- З'ясувати роль бесіди при ознайомленні дітей із суспільним довкіллям.

- Розглянути структуру, завдання та методичні прийоми кожного структурного компонента бесіди.
- Підготувати та провести етичну бесіду для соціального виховання дітей.

Література

1. Богуш А.М. Моє довкілля. Програма ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з довкіллям. - К: Шкільний світ. - 2006.
2. Богуш А.М., Ільченко В.Р. Довкілля. - Для дітей дошкільного віку - у 2-х част. - Полтава, 2003; 2004.
3. Богуш А.М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі. - Практикум. - К.: Вища школа, 1995.
4. Богуш А.М. Развитие речи детей первых трех лет жизни. - Одесса, 1993.

Зміст

1. Сучасні методи опосередкованого ознайомлення дітей з довкіллям.
2. Методика читання оповідань і віршів на заняттях з ознайомлення з навколишнім.
3. Дидактичні ігри як метод ознайомлення з навколишнім.
4. Роль бесіди при ознайомленні дітей із суспільним довкіллям.
5. Структура, завдання та методичні прийоми кожного структурного компонента бесіди.
6. Етичні бесіди як метод соціального виховання дітей.

Практичні завдання до заняття

1. Зробити підбірку оповідань і віршів для заняття з ознайомлення з навколишнім.
2. Підготувати та провести етичну бесіду за для соціального виховання дітей.

Теоретичний матеріал

Найбільш уживаними методами опосередкованого ознайомлення дітей з предметним довкіллям є читання художніх творів і бесіда як самостійний вид заняття.

Щодо художніх творів, то на заняттях із довкілля використовують оповідання і вірші пізнавального характеру, відповідно до програми: твори класиків і сучасних письменників. Основна мета читання творів - це ознайомлення дітей з предметами і явищами далекого довкілля, які

діти не бачили і не можуть побачити у своїй місцевості, а також закріплення і уточнення набутих дітьми знань у процесі спостережень, екскурсій, розглядання картин у побутовій діяльності. Вихователь підбирає художній твір відповідно до теми заняття. Наприклад, про працю дорослих це будуть твори: О.Донченка «Золоте яєчко», Д.Головка «Виростаємо на зміну», І.Чопей «Хліборобом буду я», С.Баруздіна «Мамина робота», В.Чухліб «На току» тощо.

Методика використання їх така: дітям читають оповідання (один чи два рази) і проводять за його змістом бесіду відтворювального характеру. У разі потреби показують ілюстрації.

Дидактична гра - це навчальна гра, вона використовується у навчально-виховному процесі дошкільного закладу з метою закріплення і уточнення знань дітей про довкілля.

Учені визначають дидактичну гру як єдину систему впливів, спрямовану на формування у дитини потреби у знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, а також на формування більш досконалих пізнавальних навичок і вмінь - сенсорних, інтелектуальних, мнемічних тощо. Особливістю дидактичних ігор є те, що вони спеціально створюються і розробляються дорослими з різною педагогічною метою: сенсорного виховання, мовленнєвого розвитку, ознайомлення з довкіллям, з елементарними математичними уявленнями тощо. Дидактичні ігри можуть супроводжуватись наочним матеріалом (іграшки, предмети, речі, картинки тощо) або створюватись тільки на словесній основі. Отже, у практиці дошкільної освіти дидактична гра визначається як ігровий метод навчання.

Дидактична гра має структуру, що відрізняє її від інших видів діяльності, основними елементами дидактичної гри, що надають їй форму навчання і гри водночас, є: дидактичні та ігрові завдання, ігровий задум, правила, ігрові дії, результат.

У кожній дидактичній грі є своє навчальне завдання, що відрізняє одну гру від іншої. Дидактичні завдання гри визначаються метою навчального і виховного впливу з боку вихователя.

Дидактичні ігри з предметами та іграшками проводять у всіх вікових групах. Ці ігри за метою класифікують таким чином:

- ігри на уточнення і закріплення назв предметів: «Чарівна торбинка», «Посилка», «Чого не стало?», «Що змінилося?», «Виставка», «Подорож по кімнаті», «Що в торбинці?», ігри з лялькою;
- ігри на закріплення якостей, властивостей, ознак предметів та

іграшок: «Назви який», «Впізнай предмет», «Вгадай на дотик», «Знайди такий предмет», «Магазин», ігри з лялькою та образними іграшками;

- ігри на закріплення матеріалу: «Що з чого зроблено?», «З чого шиють одяг (взуття)?», «Погодуємо ведмедика», «Назви матеріал» тощо;
- ігри на закріплення професій дорослих: «Хто де працює?», «Кому що потрібно для роботи?», «В ательє», «На фабриці», «У крамниці», «Лікарня»;
- ігри на зіставлення і порівняння предметів: «Що схоже, а що відмінне?», «Червоні килими», «Хто помітив?» тощо.

З дітьми середнього і старшого віку проводять завершальні бесіди як самостійне заняття з довкілля. Бесіда може бути частиною заняття, як-от: вступна, супроводжувальна бесіда з метою узагальнення і систематизації набутих раніше знань у процесі спостережень, прогулянок, екскурсій, розглядання картин, читання художніх творів.

Бесіда - це організована, цілеспрямована розмова вихователя з дітьми з певної теми, що складається із запитань і відповідей. Бесіда є ефективним словесним методом навчання, який при правильному його поєднанні з конкретними спостереженнями та діяльністю дітей, відіграє велику роль в освітньо-виховній роботі з дітьми.

Бесіда насамперед є методом систематизації уявлень дітей, здобутих ними у процесі повсякденного життя і на заняттях. Бесіда є школою розвитку дитячої думки. Характер бесіди вимагає від дитини вміння активно відтворювати свої знання, порівнювати, розмірковувати, доходити висновків. За допомогою бесід діти цілеспрямовано засвоюють відомості про конкретні предмети й явища, вчать словом передавати ознаки предметів, дії з предметами. Зосереджуючи увагу на характерних ознаках явищ, педагог поглиблює уявлення дітей про те, що вони сприймали на прогулянках, екскурсіях. Позначення сприйнятого словом, опис самими дітьми предметів і явищ робить процес набуття знань більш осмисленим. Бесіда також збагачує дитину новими знаннями або показує знайоме в новому аспекті. Беручи участь у бесіді, дитина вчиться зосереджувати свою думку на одному предметі, пригадує те, що знає про нього, привчається логічно мислити. У бесіді вихователь учить дитину чітко висловлювати свої думки, розвиває вміння слухати і розуміти запитання, правильно формулювати відповідь на них коротко або докладніше залежно від характеру запитання, правильно ставити

запитання. Бесіди активізують дитяче мовлення, сприяють розвитку діалогічного мовлення.

Вихователь учить дітей у ході бесід правильно застосовувати граматичні форми слів, чітко вимовляти слова, збагачує й активізує їхній словник. У бесідах є можливість повторно відтворити те, що діти спостерігали раніше.

Зміст бесід повинен бути педагогічно цінним, сприяти здійсненню завдань всебічного виховання дітей і водночас бути посильним, психологічно близьким дитині - дошкільнику. Дотримання останньої вимоги особливо необхідне для того, щоб бесіда проходила активно, збуджувала думку дитини, допомагала утримувати її увагу і залишила б глибокий слід у її свідомості.

Поширеними є бесіди, які відтворюють факти і явища суспільного життя: «Київ — головне місто України», «Наше місто», «Ми любимо своє село», «Що ми бачили в бібліотеці?». Бесіди, присвячені праці, трудовому процесу, трудовим справам самих дітей: «Хліб - усьому голова», «Професії твоїх батьків», «Як шийють одяг?», «Про будівництво», «Ми - чергові», «Що ми виростили на городі, в саду» тощо.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1

1. Знайди та обведи дорожні знаки для пішоходів. Запиши їх назви.

_____

_____

_____

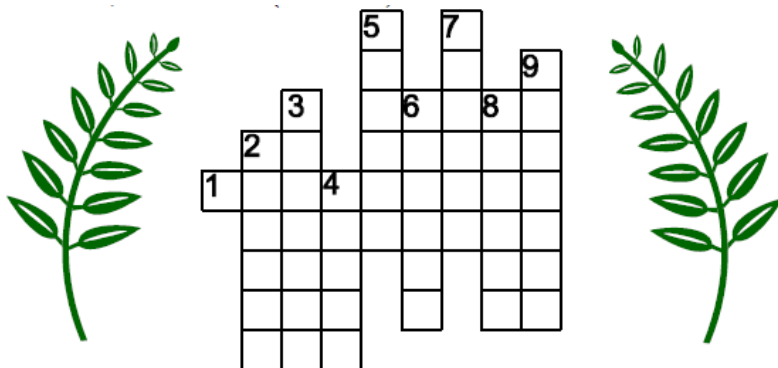
_____

2. Пронумеруй порядок дій під час переходу багатосмугової дороги, яка не регулюється світлофором.

- ☐ Завершу перехід, коли немає транспорту на дорозі або він далеко.
- ☐ Подивлюся ліворуч. Розпочну перехід дороги, коли транспорту немає або він далеко.
- ☐ Перед переходом проїзної частини багатосмугової дороги огляну її, зупинюся.
- ☐ Зупинюся на осьовій лінії або островці безпеки. Прислухаюся. Подивлюся праворуч.

Завдання 2

1. Розгадай кросворд

По горизонталі:

1. Спеціально підготовлена людина, що здійснює політ у космічному просторі на космічному кораблі.

По вертикалі:

2. Майстер, який кує метал.

3. Людина, яка займається вирощуванням лісу.

4. Спеціаліст, який фарбує будівлі.

5. Моряк, який не належить до командного складу судна.

6. Майстер, який виготовляє діжки, бочки тощо.

7. Фахівець друкарської справи.

8. Той, хто доглядає овець.

9. Особа, яка навчас.

2. Підкресли які права має дитина в родині відповідно до Конвенції про права дитини:

На життя;

на ім'я;

на вільне висловлення своїх поглядів;

не зважати на думку та поради батьків;

обмежено користуватися Інтернетом;

приховувати від батьків інтернет-знайомства;

поважати права та обов'язки батьків;

не брати участі в прибиранні оселі;

не брати участі в шкільних заходах;

не відвідувати медичних закладів;

на відпочинок і дозвілля;

виконувати непосильну роботу;

на турботу і піклування.

Завдання 3

1. Познач, у якому документі записано права громадян України.

А у словнику

Б у свідоцтві про народження

В у Конституції України

Г у щоденнику

А	
Б	
В	
Г	

2. Укажи як поводитись свідку дорожньо-транспортної пригоди.

А втекти з місця пригоди

Б викликати міліцію

В розповісти другу про пригоду

Г мовчки спостерігати

А	
Б	
В	
Г	

3. Укажи місце яке не є громадським.

А пошта

Б трамвай

В бібліотека

Г квартира

А	
Б	
В	
Г	

4. Установи відповідність.

А Базіка
Б Чуйна людина
В Хвалько
Г Скромна людина

1 не пройде повз постраждалого.
2 хизується і перебільшує свої успіхи.
3 говоритиме, а не діятиме.
4 не хизуватиметься добрим вчинком.

	1	2	3	4
А				
Б				
В				
Г				

ЦЕ ЦІКАВО ЗНАТИ!

Коли права дітей порушуються

- Коли не гарантована її безпека для життя та здоров'я.
- Коли її потреби ігноруються.
- Коли не задовольняються її основні потреби.
- Коли стосовно дитини простежуються випадки насильства або приниження.
- Коли порушується недоторканість дитини.
- Коли завдається шкода здоров'ю дитини.
- Коли дитину ізолюють.
- Коли навіюють страх за допомогою жестів, поглядів, погроз фізичного покарання.
- Коли перебивають дитину під час розмови, не дають їй можливість висловитись, повідомити про свої потреби, бажання.
- Коли дитину залякують, використовуючи при цьому суспільні установи (міліцію, церкву, спецшколу, колонію, лікарню).
- Коли порушують статеву недоторканість дитини.
- Коли вона не має права голосу у прийнятті важливого для сім'ї та дитини рішення.
- Коли дитина не може вільно висловлювати свої думки й почуття.
- Коли її особисті речі не є недоторканими.
- Коли її використовують у конфліктних ситуаціях із родичами.
- Коли дитина стає свідком приниження гідності інших людей.
- Коли контролюють її доступ до спілкування з ровесниками, дорослими, родичами, одним із батьків, якщо на це нема рішення суду.
- Коли використовують дитину, як засіб економічного торгу під час розлучень, поділу майна.
- Коли дитині не надається право робити помилки.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №3

ТЕМА: Діти в соціальному довкіллі

Цілі:

- Обґрунтувати діяльність як умова формування соціального досвіду дітей.
- Розкрити засоби і методи ознайомлення дітей із соціальною дійсністю.
- Розкрити значення гуманних відношень для емоційного самопочуття дитини.
- Схарактеризувати прийоми формування доброзичливих відношень між дітьми та дорослими.

Література

1. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей із довкіллям у ДНЗ. Підручник для ВНЗ.- К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 408 с.
2. Богуш А.М., Ільченко В.Р. Довкілля. - Для дітей дошкільного віку - у 2-х част. - Полтава, 2003; 2004
3. Журнали «Дошкільне виховання», «Палітра педагога», «БВДЗ», «Дитячий садок».

Зміст

1. Роль знань у соціалізації особистості дитини.
2. Діяльність як умова формування соціального досвіду дітей.
3. Засоби і методи ознайомлення дітей із соціальною дійсністю.
4. Значення гуманних відношень для емоційного самопочуття дитини.
5. Прийоми формування доброзичливих відносин між дітьми та дорослими.

Практичні завдання до заняття

1. Проаналізуйте зміст знань про соціальний світ у програмах виховання дошкільників.
2. Наведіть приклади, як можна використати соціальний досвід дитини, що набувається в процесі спостережень.
3. Підготуйте проведення гри «Секрет» (методика Я. Л. Коломінського).
4. Розробити та провести бесіду з дітьми про позитивні взаємини із дорослими та дітьми. (старша група)

Теоретичний матеріал

Коли застосовують термін «формування особистості», то звичайно мають на увазі єдність об'єктивних умов та суб'єктивних факторів, які цілеспрямовано впливають на процес становлення та розвитку людини. При цьому слід розуміти, що вся система суспільних відносин у поєднанні з суб'єктивною діяльністю класів, соціальних груп, громадських організацій створює умови для багатостороннього впливу на особистість і відповідно на її формування. У порівнянні з таким розумінням змісту поняття «формування особистості» соціалізація є вужчим поняттям, оскільки характеризує лише деякі особливості формування людини, яка вступає в життя як суб'єкт діяльності.

Знання дитини про довкілля мають бути забарвлені почуттями, нести в собі потенціал, який породжує емоції, оскільки головне призначення таких знань – впливати на формування світогляду, світосприймання і активно-дійового ставлення до світу природи і людей. Вплив на дитину на емоційної функції виявляється в інтересі до об'єкта, який вивчається, у яскравих експресивних реакціях (сміх, плач), у проханні повторити ще раз, наприклад, прочитану казку тощо Як зазначає, Т.Поніманська, знання, якими оволоділи діти, повинні не тільки нести інформацію, а й виявляти почуття. Цього вимагають особливості психічного розвитку дітей у період дошкільного дитинства.

Важливою педагогічною проблемою, яка потребує розв'язання, є створення психолого – педагогічних умов для того, щоб набуті дітьми знання не лежали мертвим вантажем, а активно слугували їм у формуванні поглядів, реалізовувалися в їх поведінці, діяльності. Знання мають спонукати дитину до здійснення вчинків, дій, регулювати їх поведінку і діяльність. А це вже – регулююча функція знань, яка тісно пов'язана з інформаційною та емоційною. Регулююча функція знань виявляється в конкретній діяльності, у збагаченні соціального досвіду, зокрема взаємодіяти з ровесниками тощо.

Діяльність є водночас умовою і засобом активного пізнання дитиною соціального світу. Саме діяльність дає дитині можливість оволодівати знаннями, виявляти своє ставлення, набувати практичних навичок взаємодії з оточуючим світом. Чимало науковців стверджує, що спільна діяльність дітей – це школа передачі соціального досвіду, формування особистісних якостей, які характеризують дитину як вищу, соціальну істоту.

У процесі цілеспрямованої діяльності розв'язуються такі основні проблеми:

- закріплення оцінок, які формуються, поглиблення знань, виховання якостей особистості;
- набуття дитиною досвіду життя серед людей – ровесників, дорослих;
- усвідомлення нею важливості та необхідності володіння нормами і правилами взаємодії і діяльності;
- задоволення потреби дитини включення в життя дорослих, до участі в ньому.

Кожний вид діяльності – спілкування, предметна діяльність, гра, праці, навчання, художня діяльність – мають потенційні педагогічні можливості. Важливо їх знати і використовувати у вихованні дітей.

Соціалізація дитини - процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвиток як цілісної особистості. На соціалізацію особистості впливають мікро-, мезо-, і макро-фактори.

Мікрофактори - це сім'я, батьки, родичі, спілкування з однолітками (друзями); дошкільний навчальний заклад, школа.

Сім'я відіграє найважливішу роль у соціалізації особистості дошкільника. Зазначимо, що для розуміння сучасної ситуації родинного виховання важливо усвідомити змінні процеси, пов'язані з новим типом культури міжпоколінних відносин. М. Мід виокремив три типи культури міжпоколінних відносин, які визначають характер навчання, освіти - постфігуративна, кофігуративна та префігуративна. Для першого типу характерним є передавання у незмінному вигляді з боку старшого покоління та прийняття на віру заданих дорослим світом «нормативів» поколінням нащадків. Виходячи з того, що постфігуративна культура намагалась зберегти себе без змін, пріоритетними були репродуктивні методи навчання. Наслідки цього типу культури проявляються і в сучасній освіті - в її змісті, методах та організації.

Завдання вихователя дошкільного закладу - створити для дітей своєї групи розвивальне предметне, природне, просторове і соціальне середовище, яке б забезпечувало комфортне життя дитини на основі особистісно-орієнтованої моделі виховання і навчання, взаємодії дитини з однолітками і дорослими.

Принципами побудови й організації такого розвивального предметного середовища є: дотримання дистанції і позиції у взаємодії, активність, самостійність, креативність і творчість; стабільність і динамічність, комплексування і зонування; принцип «емоційності середовища», індивідуальної комфортності й емоційного благополуччя кожної дитини і дорослого; принцип відкритості і закритості; врахування статевих і вікових відмінностей.

Соціальне довкілля дитина відбиває у сюжетно-рольовій грі, у якій діти беруть на себе роль дорослих і в узагальненій формі у створених ними ігрових умовах відтворюють діяльність дорослих і їхні взаємовідносини. Сюжетно-рольові ігри діти створюють самостійно, тому їх відносять до творчих ігор, хоча вони мають наслідувальний характер, оскільки відображають життя і взаємовідносини дорослих, - моделюють явища соціального довкілля і переживають їх як у справжньому житті.

Для успішного вирішення проблеми виховання культури взаємин дітей з дорослими необхідно формувати у них уявлення про культурну людину і розвивати вміння співчувати і співпереживати іншим людям у ситуаціях, коли вони потребують допомоги і підтримки; виховувати культуру спілкування та взаємодії молодших школярів.

На думку академіка І. Д. Бега, «необхідною умовою виникнення у вихованця тієї чи іншої моральної норми є формування у нього впевненості у її доцільності, необхідності у міжособистісних взаєминах». Вчений рекомендує систему спеціальних прийомів, які сприяють створенню у молодших школярів впевненості. Це, зокрема, формування впевненості:

- у процесі спільної діяльності вихователя і вихованців, за якої вони формують певні моральні судження та висновки, обирають власну поведінкову позицію;
- на основі очевидних фактів поведінки людей;
- завдяки бездоганній логіці обґрунтування, яка знаходить опору як в інтелектуальній, так і в емоційній сфері вихованця;
- на основі використання життєвого досвіду вихованців.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1

1. Як слід діяти, щоб не наражатись на небезпеку.

---

2. Запиши правила поведінки з незнайомими людьми.

Завдання 2

1. Підкресли риси характеру, що сприяють активному спілкуванню.

Щирість	Щедрість	Старанність
Нестриманість	Жадібність	Безвідповідальність
Уважність	Працелюбність	Стриманість
Дратівливість	Лінощі	Скнарість
Чуйність	Обов'язковість	

2. Познач (✓), які правила дружби ти вважаєш найважливішими для себе.

- ☐ Допомогати у справах.
- ☐ Навчати друзів того, що вмієш робити.
- ☐ Ділитися, чим можеш.
- ☐ Застерігати від поганих вчинків.
- ☐ Не сваритися, не сперечатися через дрібниці.
- ☐ Не хизуватися, якщо в тебе вийшло краще, ніж у інших.
- ☐ Щиро радіти успіхам друга.
- ☐ Не боятися визнавати свої помилки.
- ☐ Вчасно вибачатися самому та пробачати друга.
- ☐ Підтримувати при невдачах.

Завдання 3

1. Укажи як ти діятимеш, якщо незнайомець пропонує поїхати на кіностудію для зйомок.

- А погоджуся відразу
 Б пораджуся з дорослими
 В відмовлюся
 Г погоджуся за винагороду

А	
Б	
В	
Г	

2. Встанови відповідність.

А Рюкзак	1 не відчиняй незнайомцю.
Б Ключі	2 не залишай без нагляду.
В Мобільний телефон	3 не залишай під килимком.
Г Двері	4 не давай телефонувати незнайомцям.

	1	2	3	4
А				
Б				
В				
Г				

3. Допиши протилежні риси характеру.

Добрий - _____

Чуйний - _____

Сміливий - _____

Роботящий - _____

4. Встанови відповідність.

А Відповідальність –	1 уміння ділитися з іншими.
Б Щедрість –	2 нечуйне ставлення до людей.
В Байдужість –	3 ставлення до людей з пошаною.
Г Повага –	4 додержання обіцянок.

	1	2	3	4
А				
Б				
В				
Г				

ЦЕ ЦІКАВО ЗНАТИ!

Правила поведінки під час масових заходів.

- В місцях скупчення великої кількості людей не дозволяється:
  - відходити від дорослих;
  - штовхатись, бігати, йти напереріз основної маси людей. Поводь себе так, як вимагають вихователь чи хтось із дорослих.
- Бажано триматися якнайдалі від центру натовпу, стін, дверей, скляних вітрин, металевих огорож та інших місць, де можна дістати травму.
- Якщо ти знаходишся на багатолюдному майдані, ніколи не наступай на кульку, пакет, картонну коробку, не стій біля смітєвих контейнерів та урн. Інколи такі речі можуть вибухнути.
- При багатолюдному зібранні категорично забороняється користуватися піротехнічними засобами. Не підходь до людей, які запалюють бенгальські вогні, використовують петарди, запускають ракети — можеш отримати серйозну травму.
- На стадіоні тримайся подалі від агресивно настроєних груп молодиків. З їх рук можуть полетіти каміння, дрючки, пляшки.
- Не поспішай першим вийти з кінотеатру — тебе може притиснути натовп.

7. Не втікай разом з усіма зі стадіону, якщо почався дощ. Нехай ти намокнеш, але залишишся неушкодженим.
8. На зупинках не повертайся спиною до транспорту, що рухається. А коли підходить машина, не намагайся стати у перший ряд нетерплячого натовпу — тебе випадково можуть штовхнути під колеса.
9. Не спи, перебуваючи у транспортному засобі, який рухається: небезпечно не стільки проспати потрібну тобі зупинку, скільки дістати травму під час маневру чи різкої зупинки.
10. Не притуляйся до дверей, не стій на сходинках.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №4

ТЕМА: Ознайомлення дітей з явищами суспільного життя

Цілі:

- З'ясувати особливості ознайомлення з рідним краєм.
- Розкрити вимоги Базового компоненту.
- Вивчити методику ознайомлення із українськими національними символами.
- З'ясувати показники компетентності дитини дошкільника.
- Схарактеризувати напрямки патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Література

1. Богуш А. М. Моє довкілля. Програма ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з довкіллям. - К: Шкільний світ. - 2006.
2. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей із довкіллям у ДНЗ. Підручник для ВНЗ.- К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 408 с.
3. Богуш А.М., Ільченко В.Р. Довкілля. - Для дітей дошкільного віку - у 2-х част. - Полтава, 2003; 2004.
4. Гавриш Н. Сучасне заняття в дошкільному закладі: Навчально-методичний посібник. - Луганськ: Альма-матер, 2007.
5. Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог. Навчально-методичний посібник для ВНЗ. – К. – Видавничий Дім «Слово», 2009. – 400с

Зміст

1. Ознайомлення з рідним краєм.
2. Вимоги Базового компоненту .
3. Методика ознайомлення із українськими національними символами.
4. Показники компетентності дитини дошкільника.
5. Напрямки патріотичного виховання дітей дошкільного віку

Практичні завдання до заняття

1. Підготувати конспект та провести заняття для ознайомлення дітей з рідним краєм. (старша група)
2. Підготувати конспект та провести заняття для ознайомлення українськими національними символами. (середня група)
3. Розкрити напрямки патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Підібрати методичний матеріал з патріотичного виховання.

Теоретичний матеріал

Ознайомлення дітей з рідним краєм у дошкільному закладі охоплює ділу систему різноманітної краєзнавчої роботи. Що ж таке краєзнавство? По-різному визначають учені значення цього поняття. За педагогічною енциклопедією краєзнавство — це вивчення учнями на уроках та в позаурочний час природи, соціально-економічного і культурного розвитку краю: шкільного мікрорайону, села, міста, району, області. Таке визначення не повністю відображає смислове багатство і педагогічні функції краєзнавчої роботи. Однак досвід переконує, що краєзнавство є не тільки засобом визначення і пізнання своєї місцевості, а й органічним невіддільним складником навчально-виховного процесу.

Краєзнавство як педагогічна категорія включає в себе поняття «рідний край».

Поняття «край» досить умовне. Це, як правило, порівняно невелика частина території, кордони якої визначають залежно від того, хто і з якою метою має її вивчати.

Для дитячого садка край — це мікрорайон, у межах якого знаходиться дошкільний заклад. Тут проводяться спостереження, прогулянки, екскурсії, подорожі, здійснюється науково-дослідницька та природоохоронна діяльність.

Головним джерелом знань про рідний край є краєзнавчі об'єкти. За основними напрямками вивчення їх умовно можна поділити на такі групи:

- адміністративно-територіальні (населений пункт, район, область, край, країна);
- економічні (заводи, господарства, шахти);
- історичні (пам'ятки, заповідники, пам'ятки природи);
- культурно-мистецькі (театри, музеї, бібліотеки, навчальні заклади);
- природні (рельєф, гори, низовини, водойми, корисні копалини, рослини і тварини).

Система краєзнавчої роботи у дошкільному закладі, має відповідати таким основним вимогам: ідейність (у правильному розумінні); науковість і доступність; комплексність і систематичність; плановість, наступність, гласність;

- оптимальне поєднання пізнавально-пошукової і суспільно корисної праці;
- спілкування дитячих колективів з місцевими установами й організаціями, які мають безпосереднє відношення до краєзнавчої діяльності;
- поєднання самостійної краєзнавчої діяльності дітей

Кожна держава має свою символіку, пов'язану з її історією. Має їх і Україна. Вихователь дошкільного закладу не може прищепити інтерес до історичного минулого своєї країни, якщо сам її не буде знати.

Українська національна символіка веде свій початок з Київської Русі. Українська етнічна символіка є своєрідним відображенням самотності національної культури на всьому терені історичного розвитку, за всіх суспільних формацій. Її праобразом були родові тотемні знаки.

До державних символів належать герб, прапор, гімн.

Крім державної та національної символіки, в Україні Історично склалися народні символи - вишитий рушник, вінок, червона калина, тополя, верба, мальва, чорнобривці.

Під компетентністю частіше за все розуміють інтегральну якість особистості, що виявляється в загальній здатності та готовності її до діяльності, заснованої на знаннях та досвіді, які привласнені в процесі

навчання і соціалізації, зорієнтовані на самостійну та успішну участь у діяльності.

З позиції культурно-історичної заданості основним новоутворенням дошкільного дитинства є компетентність, яка охоплює ряд аспектів: інтелектуальну, соціальну, мовну, фізичну. На думку Т. І. Чиркової, компетентність убирає в себе результати розвитку всіх базисних характеристик особистості, що сформувалися в діяльності дитини, – комунікативної, інтелектуальної, продуктивної та життєдіяльності в цілому.

Компетентність у смисловому значенні охоплює три аспекти: знання, вміння, навички. Крім того, компетентність – це гармонійне співвідношення «хочу» і «можу». Саме компетентність виконує ряд функцій: уміння вибирати відповідну інформацію для виконання дій для досягнення необхідної мети або для побудови нової дії для використання знань, які одержано від успіхів та невдач для коректування, відмови від недоцільної дії для широкої та глибокої взаємодії з довкіллям.

На думку А.М. Богуш, **компетентність дошкільника** можна визначити як комплексну характеристику особистості, що вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність, ініціативність, самостійність, самооцінка, самоконтроль. Компетентність дитини дошкільного віку – це сформованість інтелектуальних операцій, визначена довільна спрямованість діяльності, усвідомленість і значна мотиваційна насиченість. Отже, ми можемо говорити про наявність освітньої компетентності в дитини як ідеальної, нормативної, що моделює ознаки випускника дошкільного навчального закладу. Освітня компетентність – це наслідок особистісно-орієнтованого навчання, оскільки має відношення до особистості дитини і виформується лише в процесі виконання нею певного комплексу дій.

Основним показником компетентності як інтегральної характеристики особистості є комплекс умінь:

- *орієнтуватися* в найістотніших характеристиках довкілля та самого себе;
- *практично освоювати* раніше невідоме в природному, предметному, соціальному оточенні та світі власного «Я»;
- *приспосовуватися* до незвичного, знаходити задоволення у поповненні власного досвіду;
- *конструктивно впливати* на природу, предмети, людей, власне «Я»; радіти позитивним результатам своїх активних дій;

- *застосовувати* набутий досвід у нових умовах, збагачувати його різноманітними життєвими враженнями; відчувати задоволення від власної спроможності;
- *адекватно* оцінювати різні життєві ситуації, події, вчинки людей та відповідно поводитися;
- виявляти *гнучкість*; у разі потреби змінювати стратегію власної поведінки; вчиняти *доцільно*;
- прагнути до *успіху*, самостійно долати труднощі, досягати поставленої мети, не кидати розпочате на півдорозі.

Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання.

Патріотизм як моральна якість має інтегральний зміст. З огляду на це в педагогічній роботі поєднано ознайомлення дітей з явищами суспільного життя, народознавство, засоби мистецтва, практична діяльність дітей (праця, спостереження, ігри, творча діяльність та ін.), національні, державні свята.

Основними напрямками патріотичного виховання є:

- формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід;
- краєзнавство;
- ознайомлення з явищами суспільного життя;
- формування знань про історію держави, державні символи;
- ознайомлення з традиціями і культурою свого народу;
- формування знань про людство.

Для патріотичного виховання важливо правильно визначити віковий етап, на якому стає можливим активне формування у дітей патріотичних почуттів. Найсприятливішим для початку систематичного патріотичного виховання є середній дошкільний вік, коли особливо активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ.

Цілеспрямоване патріотичне виховання повинно поєднувати любов до найближчих людей з формуванням такого ж ставлення і до певних феноменів суспільного буття. З цією метою факти життя країни, з якими

ознайомлюють дошкільнят, ілюструють прикладами з діяльності близьких їм дорослих, батьків залучають до оцінки суспільних явищ, спільної участі з дітьми у громадських справах.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1

1. Яких кольорів повинні бути стрічки у вінку дівчини, щ кожен колір означає:

---

2. Поясніть значення слів:

Символ _____

Символіка _____

Завдання 2

1. Зазнач народні символи України.

А калина, верба, тополя

Б гімн, прапор, вишиванка

В гімн, прапор, герб

Г прапор, герб, Конституція України

2. Познач державні символи України

А калина, верба

Б гімн, столиця

В гімн, прапор, герб

Г прапор, герб, вишиванка

3. Коли Україна стала незалежною державою.

А 28 червня 1996 року

Б 22 січня 1919 року

В 24 серпня 1991 року

Г 14 жовтня 2014 року

Завдання 3

1. Життя і творчість яких відомих людей пов'язані з твоїм містом (селом). Запиши _____

ЦЕ ЦІКАВО ЗНАТИ!

- Україна - найбільша країна, територія якої повністю знаходиться в Європі. Більшою, ніж Україна в Європі - тільки Росія, Туреччина і Данія. Однак більша частина Росії і Туреччини знаходяться в Азії, а данський острів Гренландія розташований в районі Північної Америки.
- В Україні, в містечку Рахів, в оточенні мальовничих Карпат знаходиться географічний центр Європи.
- Населення України відноситься до найбільш освіченого. Кількість людей з вищою освітою на душу населення вища, ніж

середньоєвропейський рівень. Україна займає 4 місце в світі за кількістю громадян з вищою освітою.

- На конкурсі краси мов в Парижі в 1934 році українська мова зайняла третє місце після французької та перської за такими критеріями, як фонетика, лексика, фразеологія, структура речень. А за мелодійністю українська мова зайняла друге місце, після італійської.
- Автор першої в світі Конституції - українець Пилип Орлик. 5 квітня 1710 його обрали гетьманом запорізького війська. У цей же день він оголосив «Конституцію прав і свобод війська Запорізького». У США Конституцію прийняли в 1787 р., у Франції та Польщі тільки в 1791 році.
- Лавра - це найбільші та найвпливовіші чоловічі монастирі. У світі статус Лаври мають тільки шість монастирів. Три з них знаходяться в Україні.
- Найдовший музичний інструмент у світі - це українська трембіта. Її довжина може досягати чотирьох метрів, а її звуки чутні більш ніж за десять кілометрів.
- На території України зосереджено 1/4 всіх запасів чорнозему на планеті. Чорноземні ґрунти при правильній обробці дають найбільшу кількість врожаю. Під час Другої Світової війни німецькі солдати навіть вивозили чорнозем на поїздах.
- Україна - одна із країн-засновниць ООН: у розробці статуту ООН, який був підписаний 26 червня 1945, активну участь взяли представники України (УРСР).
- Серед яскравих досягнень українського літакобудування – найбільший в світі літак АН-225 «Мрія», а також найпотужніший літак АН-124 «Руслан». У 2001 році, літак «Мрія», взявши на борт вантаж у 253 тонни, за один політ встановив 124 рекорди.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №5

ТЕМА: Формування у дітей основ економічної культури

Цілі:

- З'ясувати особливості ознайомлення з економічною культурою.
- Вивчити методiku ознайомлення із основами економіки.
- Схарактеризувати напрямки економічного виховання дітей дошкільного віку.

Література

1. Богуш А.М. Моє довкілля. Програма ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з довкіллям. - К: Шкільний світ. - 2006.
2. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей із довкіллям у ДНЗ. Підручник для ВНЗ.- К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 408 с.
3. Богуш А.М., Ільченко В.Р. Довкілля. - Для дітей дошкільного віку - у 2-х част. - Полтава, 2003; 2004.
4. Гавриш Н. Сучасне заняття в дошкільному закладі: Навчально-методичний посібник. - Луганськ: Альма-матер, 2007.
5. Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог. Навчально-методичний посібник для ВНЗ. – К. – Видавничий Дім «Слово», 2009. – 400с
6. Богуш А.М., Лисенко Н. Українська народознавство в дошкільному закладі. - К.: Вища школа, 2004.
7. Жадан Р., Григоренко Г. Економічна освіта дітей старшого дошкільного віку. - Запоріжжя: ЛПІС, 2006.
8. Ільченко В.Р., Туз К.Ж. Освітня програма «Довкілля». Концептуальні засади. Інтеграція змісту природничо-наукової освіти. - К., - Полтава, 1999.

Зміст

1. Розкрити зміст поняття «економічне виховання», «економічна освіта», «економічна грамотність».
2. Ознайомлення дітей з первинними економічними потребами.
3. Проаналізувати зміст варіативних програм та окреслити виділені в них завдання економічного виховання.
4. Виділити показники економічної компетенції дитини.

Практичні завдання до заняття

1. Складіть конспект та проведіть заняття на тему «Світ товарів». (Середня група)
2. Складіть конспект та проведіть заняття на тему «Покупець-продавець». (Старша група)
3. Розробити та провести дидактичну гру «Аукціон»
4. Розробити друковано-настільну гру «Бізнес-доміно»

Теоретичний матеріал

Економічне виховання - організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури учнів.

Особлива актуальність економічного виховання зумовлена тим, що кожна людина стикається з проблемами економіки у професійній діяльності і в особистому житті.

Економічна освіта - це формування у дітей елементарних економічних уявлень, знань, умінь, і навичок щодо процесів вироблення, розподілу, обміну і споживання предметів довкілля, необхідних для участі особистості в усіх видах діяльності.

Економічне виховання - це цілеспрямований процес взаємодії дорослого та дитини, орієнтований на засвоєння доступних віку елементарних економічних понять, формування моральних почуттів та морально-економічних якостей, необхідних для успішної економічної діяльності, розвитку інтересу до економічної сфери життя, формування навичок соціально-економічної поведінки.

Економічне виховання та економічна освіта є основою економічної грамоти та економічної грамотності. Економічна грамота буде різною залежно від виробничої чи невиробничої сфери діяльності. Економічна грамота дітей дошкільного віку належить до невиробничої сфери, тобто це особистості, які не беруть участі у виробленні матеріальних цінностей.

Найважливішим показниками ефективності економічної освіти є її безперервність, результативність, яка забезпечується поетапно.

У наукових дослідженнях останніх років формування економічних компетенцій особистості на етапі дошкільного дитинства визначається важливим напрямом виховання, який допоможе дитині стати самостійною, соціально адаптованою, правильно зорієнтованою в економічних явищах, успішною в сучасних умовах ринкової економіки.

Формування економічної компетенції дітей дошкільного віку є важливим завданням сучасної дошкільної освіти, вирішення якого дозволяє не тільки наближати дитину до реального дорослого життя, навчати її орієнтуватися в сьогоденні, пробуджувати економічне мислення, давати знання про нові професії та вміння розповісти про них, а й сформувати ділові якості особистості: уміння правильно орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях, самостійно, творчо діяти та надалі будувати своє життя більш організовано, розумно, цікаво. При цьому відмітимо, що збагачується дитячий словник, починають розвиватися почуття власної гідності, вміння чесно змагатися і не боятися програвати, прагнення доводити розпочате до кінця, здоровий інтерес до грошей.

Під економічною компетентністю дошкільника розуміємо обізнаність дитини з елементарними економічними поняттями, наявність у неї певних економічних знань ціннісного, вартісного, раціонального, споживчого змісту; сформованість елементарних умінь і навичок економічної діяльності.

Формування економічної компетенції неможливо без взаємодії з сім'єю, де проходить економічна соціалізація дитини, опори на наявний сімейний досвід. Перші пізнання про економіку діти отримують саме в сім'ї, оскільки вона найтіснішим чином пов'язана з економічним життям усього суспільства.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1

1. Дайте визначення.

Бюджет це _____

_____

Податки це _____

_____

2. Що можна купити за гроші? (непотрібне викреслити)

Корову, набір посуду, дружбу, гарну погоду, дрова для грубки, здоров'я, шапку.

Завдання 2

1. Розглядає і затверджує державний бюджет

- ☐ Президент України,
- ☐ Верховна Рада України,
- ☐ Кабінет Міністрів України,
- ☐ Президент, Верховна Рада і Кабінет Міністрів України,
- ☐ Президент і Верховна Рада України,
- ☐ Президент України і Кабінет Міністрів України,
- ☐ Верховна Рада і Кабінет Міністрів України.

2. Що можна купити в магазині.(обведи)

- А. 5 кг цукру,
- Б. 1000 ляльок,
- В. один меблевий гарнітур
- Г. 1000 кг цукерок.

Завдання 3

1. Запиши визначення традиційних занять українців.

Тесляр _____
_____

Стельмах _____
_____

Зброяр _____
_____

Кожум'яка _____
_____

Гончар _____
_____

Коваль _____
_____

Лимар _____
_____

Бондар _____
_____

2. Які ремесла збереглися до наших часів _____

_____
_____
_____
_____
_____

ЦЕ ЦІКАВО ЗНАТИ!

- Всі доленосні події для України у всі часи відбувалися в епіцентрі головної столичної вулиці, оспіваної поетами багатьох поколінь. Можливо, багатьох здивує той факт, що Хрещатик, центральна вулиця Києва, не так вже й велика, як може здатися.

Хрещатик є найкоротшою центральною вулицею столиці в Європі. Починається від Європейської площі, проходить через Майдан Незалежності, і закінчується Бессарабською площею. Довжина Хрещатика становить 1225 метрів.

- Станція метро Арсенальна у Києві є найглибшою в світі - 105,5 метрів. Її побудували в числі перших п'яти станцій в столиці України, в безпосередній близькості від будівлі парламенту. Назву станція отримала від розташованого поруч великого заводу Арсенал. Арсенальна з 1986 має статус пам'ятника архітектури.

- Олешківські піски часто називають українською «Сахарою». Площа пісків, які розкинулися на території кількох районів Херсонської області, становить понад 160 тисяч гектарів, що робить їх найбільшою пустелею Європи. Олешківські піски добре видно з космосу. Фауна представлена близько 1 тис. видів комах, 5 видами плазунів, десятками видів птахів. Тут є і дикі кабани, і вовки, і фазани. Але найцікавіше те, що тут мешкає найбільша популяція тушканчика-емуранчика.

- Набережну на Оболоні в Києві тепер прикрашає гігантський стометровий прапор. На початку червня 2014 року його намалювали місцеві жителі. Загальна площа прапора становить 1700 квадратних метрів. Як кажуть організатори, роботи було багато. Спочатку їм довелося очистити бетонний схил від трави, замазати дірки, а тільки потім почати розфарбовувати. На величезний прапор пішло півтонни жовтої і синьої фарби.

- «Щедрик» - це різдвяна українська народна пісня, яка отримала всесвітню популярність в музичній обробці Миколи Леонтовича, який написав її в 1916 році. Англійською мовою відома під назвою «Carol of the Bells». Пісня прозвучала у багатьох закордонних фільмах. Наприклад, в улюбленому всіма фільмі «Сам удома» вона є одним з найголовніших саундтреків.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №6

ТЕМА: Виховання у дітей почуття доброти й піклування про однолітків та дорослих з особливими потребами. Ціннісне ставлення дітей до свого «мікро» і «макро» середовища

Цілі:

- З'ясувати особливості формування бажання дітей допомогти дорослим.
- Розглянути способи морального заохочення дітей .

- Проаналізувати прийоми та методи співпраці сім'ї та вихователів з метою формування у дітей моральних рис характеру.

Література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. кер. та заг. ред. О.Л. Кононко. – 3-тє вид., випр. – К.: Світоч, 2009. – 430с.
2. Богуш А.М. Шляхи ознайомлення з предметами довкілля. - Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. - Запоріжжя: Просвіта, 2000.
3. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років. - К.: Богдана. 2003.-327 с.

Зміст

1. Формування у дітей бажання допомагати дорослим, а також отримувати від них певну допомогу, коли їм у цьому буде потреба.
2. Розвиток емоційної чутливості до потреб дорослих і бажання задовольнити їх в міру сил.
3. Способи морального заохочення дітей у ситуаціях позитивного морального вибору.
4. Специфічність прийомів і методів співпраці сім'ї та вихователів з метою формування у дітей моральних рис характеру.
5. «Оцінка» дітьми соціального «мікро» та «макро» середовища (оточення, що безпосередньо впливає на дитину: сім'я, навчальний заклад, люди, з якими вона спілкується і живе, тощо).

Практичні завдання до заняття

1. Скласти проект з розвитку дитячих естетичних, етичних та інших почуттів в ДНЗ.
2. Скласти проект «Виховання у дошкільників відповідального ставлення до довкілля».
3. Скласти проект «Ознайомлення дітей із різними транспортними засобами та з правилами дорожнього руху».

Теоретичний матеріал

З раннього віку необхідно привчати дитину до самообслуговування, до прибирання своїх іграшок, до допомоги своїм рідним у домашній роботі. Дошкільники легко і з великим задоволенням наслідують працю батьків, виконують доручення дорослих. Спочатку їм просто цікаво. А поступово, якщо в сім'ї систематично заохочують до праці, хвалять за невеликі досягнення, у них виникає бажання допомогти

дорослим, складаються трудові навички і звички, проявляється працелюбність.

Дошкільний вік - сприятливий період, під час якого формуються цінні якості, необхідні людині. На основі правильного трудового виховання, отриманого в дошкільному віці, у дітей розвиватиметься бажання працювати і в старшому віці. Своєчасне трудове виховання необхідне і для підготовки дитини до школи, де зміст навчання і життя пов'язані з працею. Для дошкільників характерне прагнення до активної діяльності. Дорослим важливо давати правильний напрямок цієї активності і самостійності, організовуючи ігри дітей, різні заняття, посилюючи труд, а також спостереження праці дорослих.

Заохочення — це спосіб педагогічного впливу на особистість, що виражає позитивну оцінку вихователем поведінки вихованця з метою закріплення позитивних якостей і стимулювання до діяльності.

Застосовуючи метод заохочення, необхідно дбати про об'єктивність, справедливість, враховувати вікові й індивідуальні особливості вихованців. Мають переважати моральні, а не матеріальні заохочення.

Спільні форми роботи дитячого садка і батьків з формування моральних якостей

Робота з родиною - важлива і складна сторона діяльності вихователя та інших працівників дошкільного закладу. Вона спрямована на рішення наступних завдань:

- встановлення єдності у вихованні дітей;
- педагогічна просвіта батьків;
- вивчення і розповсюдження передового досвіду сімейного виховання;
- ознайомлення батьків з життям і роботою дошкільного закладу.

Єдність у вихованні дітей забезпечує вироблення правильної поведінки дітей, прискорює процес засвоєння навичок, знань та умінь, сприяє зростанню авторитету дорослих - батьків і вихователів в очах дитини. Основою такої єдності є педагогічні знання батьків, їх обізнаність про роботу дошкільних установ.

Сім'я є інститутом первинної соціалізації. Дитячий садок входить в систему опосередкованого, або формального, оточення дитини і являє собою інститут вторинної соціалізації. Всі етапи процесу соціалізації тісно пов'язані між собою.

В даний час необхідність суспільного дошкільного виховання не викликає ні в кого сумнівів. Відносини дошкільного закладу з сім'єю

повинні бути засновані на співпраці і взаємодії за умови відкритості дитячого садка всередину (залучення батьків в освітній процес дитячого садка) і назовні (співпраця ДНЗ з розташованими на його території соціальними інститутами: загальноосвітніми, музичними, спортивними школами, бібліотеками).

Залучати батьків до заходів, що сприяють спільної діяльності батьків і дітей. Необхідно широко застосовувати як групові, так і індивідуальні форми роботи з батьками:

- бесіди;
- консультації: «Виховання самостійності та відповідальності», «Як організувати працю дітей вдома»;
- спільні конкурси: «Дари Осені», «Мій гербарій» вироби з природного матеріалу, поробки з овочів, сезонні виставки спільних робіт «Новорічні іграшки»;
- спільні роботи дітей та батьків на теми: «Моя сім'я», «Спортивна сім'я», «Як я провів літо». Оформляється фотоальбом, до якого хлопці потім постійно звертаються, показують один одному фотографії своєї сім'ї. Діти діляться своїми враженнями, вчаться слухати один одного, виявляють інтерес до співрозмовника. Це може одержати підкріплення у вигляді сімейної проектної діяльності на тему «Я і вся моя сім'я». Даний дитячо-батьківський проект відноситься до довгострокових і включає в себе: «Мій родовід», «Дерево моєї родини», «Герб родини», «Девіз родини», звичаї і традиції родини. Основною метою є виховання любові до своїх рідних, сім'ї;
- дозвілля, свята: «День матері», «Тато, мама, я - дружна сім'я», «Веселі старты»;
- доручення батькам;

Для колективу батьків організовуються спільні консультації, групові і загальні батьківські збори, конференції, виставки, лекції, гуртки; оформляються інформаційні та тематичні стенди, фотомонтажі; проводяться вечори запитань і відповідей, зустрічі за круглим столом.

На процес формування особи людини, яка в подальшому вчиняє злочин, визначально впливають негативні особливості макро- та мікросередовища, де ця людина постійно перебуває і здійснює свою діяльність.

До явищ макросередовища належать особливості економічного розвитку, політичні погляди та концепції, що панують як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремих регіонів, певних соціальних груп.

Частина соціального середовища, з якою індивід (людина) підтримує прямі та безпосередні контакти, є ні чим іншим, як мікросередовищем цієї людини.

На особу впливають і в кінцевому підсумку виявляються в причинах злочинної поведінки фактори соціального середовища як на макро-, так і на мікрорівні, тим більше, що відмінність між мікро- та макросередовищем відносна: те, що для одного індивіда є колом його безпосереднього та прямого спілкування — мікросередовищем, для іншого може бути обставиною макросередовища.

Макро- та мікросередовище людини змінюються, іноді навіть дуже суттєво. Зміни макросередовища майже не залежать від можливостей і бажання окремого суб'єкта, а зміни мікросередовища зумовлюються бажаннями суб'єкта в їх поєднанні з відповідними об'єктивними факторами.

Саме мікросередовищу належить визначальна роль у механізмі формування особи людини. Розглянемо основні складові мікросередовища, які найактивніше і найістотніше впливають на формування особи.

Насамперед таким соціальним середовищем, що вирішально впливає на формування особи, є сім'я, яка впливає на людину з моменту її народження. Якщо сім'я впливає позитивно, то особа дитини формується в позитивному плані, і навпаки. Вплив сім'ї може відбуватися у двох основних варіантах: шляхом педагогічного, виховного впливу, спрямованого на формування у дитини певних моральних принципів і способів поведінки; через стихійний вплив на особу образу життя, що притаманний сім'ї. На формування особи в дитячому та юнацькому віці негативно впливають різні фактори й обставини, основними з яких є такі:

- негативні форми поведінки безпосередньо в сім'ї (пияцтво, скандали, бійки, наркоманія, деспотизм старших і фізично розвиненіших членів сім'ї тощо);
- відсутність психологічного, емоційного контакту між батьками й дітьми, а також між батьками;
- відсутність належного контролю за поведінкою дітей;

- збочені уявлення про виховання дітей в умовах «ринкової економіки», прищеплення дітям поглядів про необхідність збагачення будь-якими шляхами, у тому числі й злочинними.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1

1. Поєднай стрілками слова протилежні за значенням

відкритість

люб'язність

безтактність

пихатість

грубість

підозрілість

простота

тактовність

пасивність

енергійність

душевність

поступливість

упертість

байдужість

правдивість

брехливість

лицемірство

щирість

2. Ти випадково і ненавмисно завдав незначної шкоди або причинив зло іншій людині. Вибери правильне рішення в ситуації, що склалася.

- удаватимеш, що нічого не сталося
- зробиш усе можливе для усунення зла, відшкодування збитку
- спробуєш зробити так, щоб ніхто не помітив завданої тобою шкоди
- звинуватиш в усьому того, хто постраждав, мовляв, сам винен, або іншого

3. Як ти поведешся під час суперечки?

- припиниш розмову та повернешся до своїх справ
- силою голосу будеш доводити свою правоту
- не перебиваючи вислухаєш співбесідника та спробуєш спокійно довести свою думку
- будеш відстоювати свою думку за допомогою кулаків

Завдання 2

1. Доповни схему.

2. Ти будуєш власний «будинок життя». Заклади для нього найміцніші «цеглини».

3. Що належить до емоцій, а що до почуттів.

Переживання,
пов'язані
з конкретною
ситуацією

Емоції

Не пов'язані
з конкретною
ситуацією

Стійке постійне
переживання,
пов'язане зі став-
ленням до іншої
людини, предмета
або явища

Почуття

У них
виявляється
ставлення
до всього,
що відбувається
в житті

Завдання 3

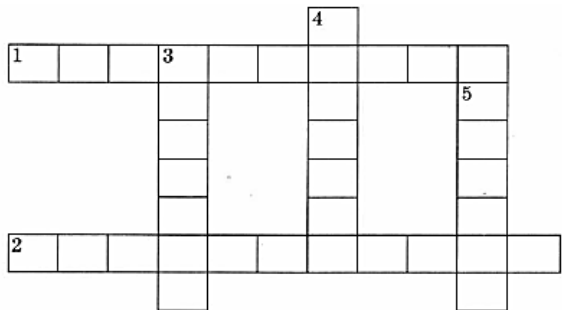
1. З'єднай відповідне

2. Розгадай кросворд

По горизонталі:

1. Люб'язні слова, похвала.
2. Виразні рухи частин тіла.

По вертикалі:

3. Стійке постійне переживання.
4. Ставлення людини до того, що відбувається.
5. Виразні рухи м'язів обличчя.

ЦЕ ЦІКАВО ЗНАТИ!

Завдання сімейного виховання

1. Створити умови, що сприятимуть гармонійному розвитку особистості.
2. Бути позитивним прикладом для власної дитини (дітей), позбавлятися шкідливих для здоров'я звичок (куріння, надмірного вживання алкоголю тощо).
3. Бути на соціально-економічному та психологічному захисті щодо розвитку особистості дитини.
4. Передати досвід створення та збереження позитивних стосунків у сім'ї, виховання дітей і шанобливого ставлення один до одного.
5. Навчити дітей корисним трудовим навичкам та вмінням, спрямованим на самообслуговування та допомогу близьким людям.
6. Виховувати у дітей найкращі моральні якості представників різної статі, культуру спілкування та загальну культуру.
7. Виховувати самоповагу, почуття власної гідності, цінності власного «Я».
8. Виховувати в дітях почуття любові в широкому розумінні цього поняття.

Термінологічний словник

Батьківщина країна стосовно до людей, які народилися в ній і є її громадянином; вітчизна, край батьків, рідний край.

Ввічливість дотримування правил пристойності, виявлення уважності, чемність.

Великодушність наявність прекрасних душевних якостей, благородних почуттів, велику доброзичливість.

Внутрішній світ стосується психічної діяльності людини, відбувається в психіці людини.

Громада група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів.

Громадянин особа, що належить до постійного населення держави, користується її правами і виконує обов'язки.

Громадянське суспільство такий суспільний устрій, за якого створено мережу добровільних об'єднань задля вираження, задоволення й захисту інтересів різних груп населення і в якому прагнуть до побудови моральних відносин між усіма громадянами країни.

Громадянськість усвідомлення громадянином своїх прав та сумлінне виконання обов'язків перед державою та суспільством.

Гуманістична мораль моральні норми, що просякнуті турботою про благо людини, повагою до її гідності, людяністю.

Декларація офіційний документ, у якому проголошено певні принципи та положення.

Делікатний ввічливий, люб'язний, завжди готовий виявити увагу, зробити послугу, витриманий, пристойний.

Демократія такий спосіб суспільного устрою, коли вирішальна роль у прийнятті рішень і врядуванні належить народам.

Діаспора релігійні та етнічні групи, що живуть у нових для себе районах як національно-культурні меншини.

Добро усе позитивне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям.

Дух психічні здібності, свідомість, мислення.

Духовність людини це уміння мріяти, фантазувати, творчо удосконалювати світ, прагнучи зробити його кращим. Уміти створити свій внутрішній світ, не схожий на навколишню дійсність, це один із найважливіших проявів духовності.

Егоїзм негативна риса характеру, що полягає у себелюбстві, байдужості до людей, постійному нехтуванні суспільними інтересами задля особистих інтересів.

Етика наука про мораль, її походження, розвиток і роль у суспільному та особистому житті людей.

Етнографія історична наука, яка вивчає культуру й побут народів світу, їх походження, розселення та культурно-побутові взаємовідносини; народознавство.

Етнос спільнота людей (плем'я, народність, нація), що історично склалася та має соціальну цілісність і оригінальний стереотип поведінки.

Загальнолюдські цінності моральні норми, які є спільними для різних народів та культур і які втілено в найкращих людських рисах та взаєминах, таких як добро, краса, справедливість.

Закон офіційний письмовий документ, який містить правові норми і ухвалюється законодавчим органом держави.

Звичай загальноприйнятий порядок, правила, які здавна існують у громадському житті й побуті якого-небудь народу, суспільної групи, колективу.

Ідеал найвища мета, до якої прагнуть люди і яка керує їхньою діяльністю тощо, досконале втілення чого-небудь, довершений взірць.

Ідеальний який існує в свідомості, уяві; абстрактний, уявний, довершений, взірцевий, бездоганний.

Індивід (пізньолатинський переклад грецького поняття атом), означає одиничне на відміну від сукупності, маси, тобто це окрема людина на відміну від колективу, соціальної групи, суспільства в цілому.

Індивідуальність сукупність психічних властивостей, характерних рис і досвіду кожної особистостей, що відрізняють її від інших індивідуумів.

Інновація нововведення.

Інтелект розум, здатність людини думати, мислити.

Інтелігентність розумово розвинений; освічений, культурний.

Конвенція договір між державами з якогось спеціального питання.

Культура це сукупність досягнень суспільства в науці, у мистецтві, в організації життя, все, що створено людством протягом свого існування.

Кумир статуя, якій язичники поклоняються як божеству.

Лестощі лицемірне, нещире вихваляння.

Лукавство здатність на різні хитрощі або жарти, брехню, єхидність.

Любити відчувати глибоку відданість, прив'язаність до кого -, чого-небудь.

Людина жива істота, яка наділена даром мислення і мовлення, здібністю створювати знаряддя і користуватися ним у процесі суспільної праці.

Людяність щире доброзичливе чуйне ставлення до інших.

Матріархат форма первісного родового суспільства, у якій родові групи утворювалися за спорідненістю по жіночій лінії та з керівною роллю в них жінки.

Міграція переселення народів у межах країни або з однієї країни в іншу.

Моральні цінності моральні зразки, поняття, вимоги, що дають можливість людині оцінювати життя та орієнтуватися в ньому.

Моральність відповідність поведінки людей нормам моралі.

Наклеп брехня, поширювана з метою знеславити, зганьбити, заплямувати кого - ,що-небудь.

Народ усе населення, усі жителі тієї чи іншої країни або частини жителів, пов'язаних спільною мовою, традиціями і культурою.

Нацизм течія фашизму, яка насаджувалась в гітлерівській Німеччині.

Національні меншості національність, яка за чисельністю становить меншість порівняно з основною масою населення країни.

Нація історична форма спільності людей, об'єднаних єдиною мовою, територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури та характеру.

Обов'язок те, чого треба беззастережно дотримуватися, що слід безвідмовно виконувати відповідно до вимог суспільства або виходячи з власного сумління.

Обряд сукупність установлених звичаєм дій, пов'язаних із побутовими традиціями або з виконанням релігійних настанов.

Особистість конкретна людина з погляду її культури, особливостей характеру, поведінки, індивідуальність, особа.

Патріот той, хто любить свою Батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них на жертви і подвиги, захищає її інтереси та авторитет.

Патріотизм любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги.

Почуття психічні і фізичні відчуття людини.

Права людини можливості людини мати певні матеріальні, культурні і духовні блага, необхідні їй для нормального життя та розвитку.

Правові норми спільні загальнообов'язкові найважливіші та найнеобхідніші правила поведінки людей, які встановлює й охороняє держава.

Притча оповідний літературний твір алегорично-повчального характеру, змістом близький до байки.

Раса велика група людей, що мають спільне походження і ряд характерних спільних фізичних особливостей, набутих у процесі історичного розвитку під впливом природних і соціальних умов існування.

Релігійний який вірить у Бога й старанно виконує всі релігійні обряди.

Ритуал сукупність обрядів, що супроводжують релігійну відправу і становлять її зовнішнє оформлення.

Рівноправність користуванням однаковими з ким-небудь правами.

Самовдосконалювання вдосконалювати самого себе, свою фахову майстерність тощо.

Свідомість це процес відображення дійсності мозком людини, який охоплює всі форми психічної діяльності й зумовлює цілеспрямовану діяльність людини.

Світ сукупність усіх форм матерії як єдине ціле; всесвіт.

Священництво поведінка, дії святого.

Совість це усвідомлення і почуття моральної відповідальності за свою поведінку, свої вчинки перед самим собою, людьми, суспільством; моральні принципи, погляди, переконання; сумління.

Соціальний пов'язаний з життям і стосунками людей у суспільстві, суспільний, той, що існує в суспільстві.

Справедливість правильне, об'єктивне, неупереджене ставлення до кого - , чого-небудь.

Талант видатні природні здібності людини; хист, обдаровання.

Творчість це притаманна людині здатність створювати нові цінності, що є засобом самовираження людини як прояву цілепокладальної активності її свідомості та потреб суспільно-історичної практики.

Толерантність поблажливе, терпиме ставлення до чужих думок, поглядів, відчуттів тощо.

Традиції досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично й передаються з покоління в покоління.

Хамство нахабна поведінка людини, яка нехтує будь-якими моральними приписами, нормами.

Хитрість дія неприємними, обманними шляхами для досягнення чого-небудь.

Цінності це поняття, яким широко послуговуються у філософії але акцентування на людському, соціальному та культурному значенні

тих чи інших явищ дійсності. Цінності це рівень значущості одного стосовно іншого в певній системі.

Чуйність уважність і сердечне ставлення до людей.

Шовінізм думки й ідеї, що проповідують зверхність, панування однієї нації за рахунок пригнічення інших, розпалюють національну ворожнечу.

This image shows a full page of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for handwriting practice or general writing. There are no margins, text, or other markings on the page.